

AARHUS SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE ORMANCILIKTA YARGIYA ERİŞİM KONUSUNDA BİR ARAŞTIRMA

Orman Yük. Müh. Çağla ÇELİK¹
Doç. Dr. Osman Devrim ELVAN²

Özet

25 Haziran 1998 tarihinde Danimarka'nın Aarhus Kentinde Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (ECE) tarafından imzaya açılmış olan ve 30 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi (Aarhus Sözleşmesi), ele aldığı konular bakımından uluslararası çevre hukukunun gelişiminde yeni bir dönemi temsil etmektedir. Çalışmada, yargıya erişim konusunda mevzuat ve uygulamaya dayalı SWOT analizi yapmak suretiyle, metot sonucunda elde edilen verilerin denetlenmesi yoluna da gidilmiştir. Yapılan çalışma, Türkiye'de çevresel konularda yargıya erişim, konusunda eksiklikler yaşanmakla birlikte temel niteliklerinin yeterli olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Aarhus Sözleşmesi, Yargıya Erişim, Çevre Hukuku.

ACCESS TO JUSTICE IN FORESTRY IN THE SCOPE OF AARHUS CONVENTION**Abstract**

Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention) opened for signature at Aarhus (Denmark) by United Nations Economic Commission for Europe (ECE) on 25 June 1998 and come into force on 30 October 2001, represents a new period in development of international environmental law in terms of the topics it handles. In this study, the data were controlled by a SWOT analysis based on the legislation and practice of access to justice. The study suggests that the basic qualities of access to justice in environmental matters in Turkey are sufficient, although there some deficiencies.

Keywords: Aarhus Convention, Access to justice, Environmental Law.

Özgün Araştırma / Original Article

¹ Orman Genel Müdürlüğü Adapazarı Orman Bölge Müdürlüğü, Türkiye, caglatuzcuoglu@gmail.com

² Sorumlu yazar/Corresponding Author, İstanbul Üniversitesi, Türkiye, elvan40@istanbul.edu.tr

1.GİRİŞ

Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını ve bu nitelikteki bir çevreyi gelecek nesillere aktarma yükümlülüğünü ifade eden çevre hakkının uygulanmasını sağlayan usullerin birleşimi olan katılım hakkı 3 unsuru kapsamaktadır. Bu unsurlar devlete, vatandaşları bilgilendirme konusunda önemli bir ödev yükleyen ve şeffaf olma zorunluluğu getiren bilgi ve belge edinme hakkı; çevresel unsurların yönetimine ilişkin hazırlanan planlara ve çevre üzerinde etkisi olacak faaliyetlere izin verme sürecinde aktif olarak katılma hakkı ve verilen kararların hukuki denetimden geçmesini sağlayan yargı yoluna başvurma hakkı şeklindedir (Özdek, 1993).

Çevre haklarına bağlı bu usulü haklar bağlayıcı küresel ve bölgesel anlaşmalar aracılığıyla politika araçlarına dönüşmektedir. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Konseyi tarafından 25 Haziran 1998 tarihinde imzaya açılan ve 30 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren Aarhus Sözleşmesi bunlardan en kapsamlı ve ayrıntılı olanıdır. Aynı zamanda şimdiki ve gelecek kuşakların sağlıklı ve daha iyi bir çevrede yaşam haklarının korunmasına katkı sağlamak amacıyla, çevresel konularda bilgi ve belge edinme, karar vermede halkın katılımı ve yargıya erişimi konularını ele alan ilk uluslararası sözleşmedir.

1.1 Aarhus Sözleşmesi

Esas metni 3 bölümden oluşan Aarhus Sözleşmesi, 1 giriş ve 22 madde ile 2 ek içermektedir. Sözleşmenin giriş kısmında taraflar, çevre konusundaki uluslararası belgelere uygun bir şekilde, çevreyi korumak, şimdiki ve gelecek kuşakların sağlıklı ve iyi bir çevrede yaşam hakkının olduğunu kabul etmek, bu yönde halkın bilinçlendirilmesi ve katılımın gerekliliğine inanmak ve bu amaçları gerçekleştirmek için kişi, kuruluş ve araçlardan yararlanmak konularında görüş birliğine vardıklarını ifade etmiştir.

Sözleşme metni ise başlıca 1. maddede, sözleşmenin nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşaması için, çevresel bilgiye erişim, karar alma sürecine halkın katılımı ve yargıya başvuru hakkını garantiye almak olan amacını belirtir. 2. Madde sözleşme içinde geçen tanımları açıklamaktadır. 3. madde ise sözleşme taraflarının uymaları gereken genel hükümleri içerir. Bu maddeye göre, taraflar sözleşme amaçlarını yerine getirebilmek için gerekli önlemleri alacak ve bunun için yardımcı olacaklardır.

Aarhus Sözleşmesi'nin ikinci bölümünde ise 4. madde "*Çevresel Bilgiye Erişim*" konusunu düzenler. Bu maddeye göre, çevresel bilginin bilgi talebinden 1 aylık süre içerisinde verilmesi gereklidir. Maddede aynı zamanda talebin reddedilebileceği durumlar da belirtilmektedir. Sözleşmeye göre 3 durumda talep reddedilebilir. Talebin sunulduğu kamu otoritesi talep edilen bilgiye sahip değilse, talep açık bir şekilde makul değilse ve talep edilen bilginin ilgili kamu otoritelerinin iç yazışmalarını ilgilendirmesi durumunda çevresel bilgi talebi reddedilebilir (Yancı, 2004). Sözleşmenin 5. maddesi ise "*Çevresel Bilginin Toplanması ve Dağıtılması*" başlığını taşır (Coşkun, 2002). Halkın çevresel kararlara katılımı sözleşmenin 6-8. maddelerinde, çevresel konularda yargısal başvuru ise 9. maddede düzenlenmektedir (Güneş, 2010). Bu maddede esas olarak, sözleşmenin 4. maddesinde düzenlenmiş olan çevresel bilgiye erişim hakkının ihlali, 6. maddede düzenlenmiş olan belirli çevresel faaliyetlere ilişkin kararlara halkın katılımı ilkesine aykırılıklar, ulusal hukukun ihlali durumlarında, ilgilinin başvurusu üzerine mahkeme veya ulusal mevzuata göre oluşturulmuş tarafsız ve bağımsız bir organ önünde yürütülecek bir denetim prosedürü öngörülmektedir. Yargısal başvuru hakkı bu bağlamda, çevresel bilgiye erişim ve halkın çevresel kararlara katılım hakkının bir güvencesi

olmanın yanı sıra ulusal çevre hukuku ihlallerini de önlemenin genel bir yöntemi olarak ele alınmıştır (Güldoğan, 2007)

Aarhus Sözleşmesi'nin üçüncü bölümünde ise, sözleşme ile ilgili diğer hususlara yer verildiği görülür. 10. maddede “*Tarafların Toplantıları*” başlığıyla sözleşmenin işleyişine ilişkin kurallar ortaya konulurken, 11. madde her bir tarafın bir adet oy hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. 12-18. maddeler ise sırasıyla, sekretarya, ekler, sözleşmenin değiştirilmesi, sözleşmeye uyumun denetimi, anlaşmazlıkların çözümü, imza ve depoziter başlıklarını taşımaktadır. Sözleşmesinin 19. maddesinde “*Onay, Kabul, Tasdik ve Katılma*”; 20. maddede “*Yürürlüğe Girme*”; 21. maddede “*Geri Çekilme*” düzenlenmiş iken, 22. madde “*Bağlayıcı Metinler*” başlığını taşımaktadır. Sözleşme hükümlerinin bitiminde yer alan EK-I’de ise, çeşitli başlıklar altında izin verilmiş sürecinde 6. madde çerçevesinde halkın katılımının zorunlu olduğu faaliyetlere yer verilmiştir. Son olarak EK-II’de, tahkime ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (Güneş, 2010).

Aarhus Sözleşmesi doğrultusunda; ulusal, bölgesel ve diğer düzeylerdeki hükümetler, kamu yönetimi görevleri ifa eden ve çevre ile ilgili kamusal sorumluluklara sahip olan kişiler ve her türlü bölgesel ekonomik bütünleşme kuruluşları, bilgiye erişim, karar süreçlerine halkın katılımının sağlanması ve çevre konularında yargıya erişim haklarının garanti edilmesinden sorumludurlar (Güneş, 2010).

Aarhus Sözleşmesinin genel amacı; daha iyi bir çevresel koruma sağlamak için çevresel konularda halkın genel anlayış seviyesini ve katılımını geliştirmektir.

1.2 Aarhus Sözleşmesinin Tarihsel Gelişimi

Çevre sorunları uluslararası siyasal gündemin bir parçası haline ilk geldiğinden beri hem ulus hem de insan odaklı ele alınmıştır. Ancak mülkiyet hakkı uygulamaları sayılmazsa çevre düzenlemeleri gerek ulusal gerekse de uluslararası düzlemlerde uzun süre sadece kamu politikaları olarak tasarlanmıştır.

1970 öncesinde sağlık hakkı kapsamında ele alınan çevre hakkı, 1970’li yıllarla birlikte insan hakları alanında ayrı bir hak olarak tanımlanmaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde çevre hakkı hem uluslararası anlaşma ve belgelerde hem de Türkiye’de anayasa ve çeşitli yasal düzenlemelerde yerini almıştır (Gönüllü, 2014)

Kaboğlu (1992) çevre hakkını, sağlığın, beden bütünlüğünün ve yaşamın kendisinin korunması aracı olarak tanımlamaktadır. Ayrıca insanlığın ortak malvarlığı üzerinde bir çeşit mülkiyet hakkı yaratan dengeli ve uyumlu bir çevre hakkının, öteki özgürlükler için, ortak alan ve uzlaşma zemini oluşturarak onların gerçekleşme ve varlık koşuluna dönüşmekte olduğunu da belirtmektedir.

Son yıllarda yeni yasalara ya da anayasalara giren ve çevre korumanın en etkin hukuksal aracı olan “çevre hakkı”, çevre hukukunun hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde yetersizliklerinin ve boşluklarının meydana getirdiği açıkları gidermek amacı ile oluşturulmuştur (Özdek, 1993). Çevre hakkının uluslararası ölçekteki temeli 1972 Stockholm Bildirgesi, 1982 Dünya Doğa Şartı, 1981 Afrika İnsan Hakları Şartı ve 1992 Rio Bildirgesine dayanır. Çevre hakkının dayanağını oluşturan dolaylı belgeler ise, 1966 tarihli Paktları ile birlikte 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve 1950 İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesidir (Kaboğlu, 1992).

Çevre hakkının uygulanmasını sağlayan usule ait haklar çok taraflı çevre koruma sözleşmesi olan Aarhus sözleşmesi ile kabul edilmiştir (Özer, 2009)

Çevresel konularda bilgi ve belgelere erişim, halkın katılımı ve yargıya erişime ilişkin düzenlemelere yer veren uluslararası bir antlaşmanın ortaya konması her ne kadar ilk defa Aarhus Sözleşmesi ile mümkün olmuşsa da, bu tarz bir uluslararası antlaşmanın hazırlanmasına yönelik taleplerin esasında daha eskiye dayandığını ifade etmek gerekir (Turgut, 2012).

Aarhus sözleşmesinin temelinde 1980'li yılların sonundan itibaren BM/AKE'nin "Avrupa için Çevre" süreci dâhilinde yapılan çalışmalar yatmaktadır (Güldoğan, 2007).

Çevre hukukunun uluslararası düzeyde gelişmesini sağlayan en önemli gelişme kuşkusuz Stockholm Konferansı olmuştur (Dinç, 2008). Çevrenin hukuksallaşması için eğer başlangıç noktası alınacaksa kuşkusuz en önemli tarih Stockholm Konferansının toplanmasıdır. 113 ülkeden, 19 hükümetler arası kurumun ve 400'den fazla hükümetler arası organizasyonun ve sivil toplum örgütünün katılımı ile 5-16 Haziran 1972 yılında İsveç'in Stockholm kentinde Birleşmiş Milletler himayesinde toplanan Stockholm Konferansı çevre sorunlarını-uluslararası bir konferans düzeyinde konu etmiştir.

Konferans sonucunda "Stockholm Bildirgesi" adıyla yayımlanan bildiride, insan-çevre ilişkileri, insan etkinliklerinin çevre üzerindeki olumsuz etkileri, ülkelerin ekonomik gelişme sorunları, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, uluslararası örgütlerle uluslararası hukuk gibi konulara değinilerek, uluslararası dayanışma ve işbirliğinin önemi vurgulanmıştır (Keleş ve Ertan, 2002). 26 maddeden oluşan bildirinin ilk maddesinde "İnsan kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahiptir. İnsanın bugünkü ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve geliştirmek için ciddi bir sorumluluğu vardır. (Kaboğlu, 1992). Bu bakımdan; kayıtsızlık, ırk ayrımı, ayrımcılık, kolonial veya diğer biçimlerde baskı, yabancı hâkimiyetini destekleyen, sürekli kılan politikalar mahkûm edilmiştir ve terk edilmelidir." denilerek, insanların onurlu ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için, elverişli bir çevrede yaşama temel hakkına sahip oldukları, bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi koruma ve iyileştirme konusunda bir sorumlulukları bulunduğu belirtilmiştir (Keleş, Ertan,2002). Bu ifade ile ilk kez "Çevre Hakkı" olgusu işlenmiştir (Demirkol, 2013). Ayrıca bu şekilde gelecek kuşakların da hakları gözetilmiş olmaktadır (Gönüllü, 2014)

Konferansın en önemli sonucu, farklı siyasal rejimlere ve gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin, insan sağlığı için bir ön koşul olarak, ortak bir sorumluluğa sahip olduklarını benimsemeleridir. Stockholm Bildirgesinde belirtilen; sağlıklı ve insan onuruna yaraşır bir çevrede yaşama ilkesinin, çevreyle ilgili ulusal ve uluslararası birçok belgeye girmesi, bu bildirgenin çevre bilincinin gelişmesini olumlu ölçüde etkileyerek çevrenin bir insan hakkı olarak algılanmasına katkı sağladığı söylenebilir.

BM Genel Kurulu tarafından 1982 tarihinde Dünya Doğa Şartı kabul edilerek, insanoğlunun doğanın bir parçası olduğu belirtilerek, her türlü yaşam şeklinin insana sağladığı faydaya bakılmaksızın değerli olduğu felsefesi benimsenmiştir. Anlaşmanın önsözünde belirlenen bu felsefe, çevre etiği türlerinden, "bütüncül çevre etiği" ile paralellik göstermektedir. Bu etik türünde de, insan doğanın bir parçası kabul edilmekte, çevre, insana sağladığı faydaya bakılmaksızın değerli kabul edilmektedir (Turgut, 2012). Doğal kaynakların korunması ve kullanılmasına yönelik genel ilkelerin belirlenmesinin çevre hakkı açısından önemi, çevrenin ortak gelecek için önemli olduğu bilincinin oluşmasına sağladığı katkıdır.

BM Genel Kurulu tarafından, 1972 Stockholm Konferansı'nda alınan kararların ne ölçüde yaşama geçirildiğinin değerlendirilmesi ve bunun ışığında, küresel ölçekte çevre ve kalkınma sorunlarının tanımlanması ve çözümlerine yönelik stratejiler geliştirilmesi amacıyla, 1983 yılında BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (UNEP) oluşturulmuştur.

UNEP'in kuruluş amacı uluslararası sözleşmelerin hazırlanması olmamasına rağmen 1976 yılından itibaren bünyesinde gerçekleşen çeşitli diplomatik konferanslarda ve 1982 yılından itibaren Montevideo Programı 32 çerçevesinde, 48 adet çok taraflı sözleşme ve protokolün hazırlanmasını ve müzakerelerin yürütülmesini sağlamıştır.

Bu Komisyon tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda, 1987 yılında "Ortak Geleceğimiz" başlıklı ünlü rapor yayımlanmıştır. Bu raporun çıkış noktası, çevre ile kalkınma arasında var olduğu varsayılan uyumsuzluğun, dengeli ve sürekli gelişme olarak adlandırılan yöntemle giderilebileceği fikridir (Keleş ve Ertan, 2002).

Komisyon'a başkanlık eden Gro Harlem Brundtland'ın, aynı dönemde Norveç Başbakanı olması sonrasında sağlanan güçlü politik destek nedeniyle, "*Brundtland Raporu*" olarak da adlandırılmıştır. Bu rapor, "sürdürülebilir kalkınma" kavramını, "bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak" biçiminde tanımlamış olup, bunun yaşama geçirilmesine yönelik küresel eylem planına giden yolun temel taşlarını döşemiştir. Aynı zamanda bu rapor, dünyada giderek ağırlık kazanmaya başlayan "vatandaş katılımı" konusunda ise, bekleneni vermekten uzak kalmıştır (Emrealp, 2005).

Brundtland Raporu'nun ekleri arasında yer alan, "Çevrenin Korunmasına, Sürekli ve Dengeli Gelişmeye İlişkin Tüzel İlkeler" adlı belgenin ilk maddesinde, bütün insanların kendi sağlık ve esenlikleri için yeterli bir çevreye hakları olduğu vurgulanarak, çevre hakkına verilen önem ortaya konmuştur.

Ortak Geleceğimiz raporuna destek veren ülkeler, Rapor 'da yer alan önerilerin yaşama geçirilmesini sağlayacak küresel bir taahhüt belgesi ve eylem planı hazırlanması amacıyla, yeni bir Birleşmiş Milletler zirvesi düzenlenmesi yönünde ortak girişimde bulunmaya başlamışlardır. (Beyhan, 2008).

Bunun sonucunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1989 yılında aldığı bir kararla, bir "Çevre ve Kalkınma Zirvesi" düzenlenmesini kararlaştırmıştır. Haziran 1972'de düzenlenen Stockholm Konferansı'ndan tam 20 yıl sonra, Haziran 1992'de düzenlenmesi kararlaştırılan bu zirvenin hazırlık çalışmaları hızla başlatılmıştır. Bu zirvenin katılımcıları arasında çok sayıda devlet temsilcisi, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar, iş dünyası ve diğer çevrelerden yetkililer vardır.

Yeryüzü Zirvesi olarak da adlandırılan BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi (UNCED), 3-14 Haziran 1992'de, 178 ülkenin katılımıyla, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde imzalanmıştır. Rio Zirvesi, yalnızca sürdürülebilir kalkınma kavramını hayatımıza sokmakla kalmayarak, katılımcı mekanizmaların ve süreçlerin önce Birleşmiş Milletlerce, ardından da tüm hükümetler ve diğer kurum ve kuruluşlarca benimsenmesini sağlamıştır.

Konferansta, yaşam kalitesinin ve insan sağlığının geliştirilmesi, atmosferin, biyolojik çeşitliliğin, tatlı su kaynaklarının, arazi kaynaklarının ve denizlerle kıyı alanlarının korunması gibi oldukça farklı konularda değerlendirmeler yapılmıştır. Konferans sonunda "Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Deklarasyonu" ile, "Gündem21" ve "Orman İlkeleri" isimli bildiriler yayımlanmış, "İklim Değişikliği Sözleşmesi" ile "Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmesi" olarak 5 Rio belgesi imzalanmıştır (Ertürk, 2009). Bu gelişmeler ile Rio Zirvesinin de çevre hakkının uluslararası alanda korunmasında önemli katkıları olmuştur.

Rio Deklarasyonu, ülkelerin, çevre ve kalkınma konularındaki hak ve yükümlülüklerini belirleyen 27 ilkeden oluşmakta olup, birinci ilkede insanların sürekli ve dengeli kalkınmanın merkezinde olduğu, sağlıklı ve verimli, bir hayat hakkına sahip oldukları belirtilmektedir (Ertürk, 2009).

Deklarasyonun onuncu ilkesinde ise; “Çevre konuları en iyi şekilde tüm ilgili vatandaşların uygun seviyede katılımıyla ele alınabilir. Ulusal seviyede her bireyin zararlı maddeler ve topluluklarındaki faaliyetlerine dair bilgiler dâhil olmak üzere kamu makamları tarafından elde tutulan çevreye ilişkin bilgilere münasip bir şekilde erişim hakkı ve karar alma süreçlerine katılım fırsatı olmalıdır. Devletler kamunun farkındalığını ve katılımını bilgileri geniş ölçekte elde edilebilir kılarak teşvik etmelidir. Tazminat ve tashih dâhil olmak üzere adli ve idari işlemlere etkin bir erişim temin edilmelidir.” Denilmektedir (Güldoğan, 2007).

Böylece Rio Bildirgesi çevre hakkının ana unsurlarını; katılım hakkı, bilgi edinme hakkı ve başvuru hakkı olarak üç usulü hak olarak belirtmiştir. Bildirge bu usulü hakları vatandaşlar tarafından ulusal seviyede bireysel, isteğe bağlı ve etkin şekilde kullanılacak düzenlemeler olarak öngörmektedir. Devletlerden ise bu hakları sadece negatif şekilde kabul etmeleri değil, kullanılmaları amacıyla pozitif şekilde benimsemeleri beklenmektedir. Vatandaşların doğru koşullar altında çevreyi korumak amacıyla harekete geçecekleri zımnî olarak kabul edilmektedir.

Konferans sonunda ayrıca Gündem 21 adıyla bir eylem planı ortaya konulmuştur. Gündem 21'e göre çevre ve kalkınma sorunları birlikte ve küresel ortaklıkla ele alınmalıdır. Gündem 21'in uygulanmasından öncelikle hükümetler sorumlu olmakla birlikte halkın ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı da gerekmektedir.

Rio Zirvesinden sonra küresel olarak kabul görmüş olan sürdürülebilir kalkınma kavramının bölgesel bazda hayata geçirilmesi için AEK kapsamında sürdürülen faaliyetler hız kazanmıştır. Bu çevrede başlatılan “Avrupa için Çevre” süreci, Avrupa bölgesinde giderek artan çevresel problemlere ortak çözüm önerileri sunan ve üye ülkelerarası koordinasyon ve işbirliğini sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Avrupa için Çevre sürecinde ilk Bakanlar Toplantısı 1991 yılında Çekoslovakya'da (Dobris), ikincisi 1993 yılında İsviçre'de (Luzern), üçüncüsü 1995 yılı Ekim ayında Sofya'da, son olarak dördüncüsü ise 23-25 Haziran 1998 tarihlerinde Danimarka'nın Aarhus kentinde düzenlenmiştir.

Sofya'da düzenlenen 3. Çevre Bakanları Konferansı çevresel konularda bilgi edinme ve katılım haklarına ilişkin olarak sözleşme hazırlanmasına karar vermiştir. Konferans sonucunda oluşturulan belge toplam dört bölüm ve 31 maddeden oluşmaktadır. Aarhus Sözleşmesinde olduğu gibi 3 temel üzerine kurulmuştur. Çevresel bilgiye erişim, kamu katılımı ve yönetsel ve yargısal başvuru (Yancı, 2004).

1995 yılında Sofya Bakanlar Konferansı'nda, çevresel bilgiye kamu erişimi ve kamu katılımı hakkında rehberliğin kabulünden sonra 1996 yılında bu konuyla ilgili bir sözleşmenin görüşmelerine başlanmıştır (Yancı, 2004). Çevre Politikası Komitesinin 1996 yılında oluşturduğu geçici bir çalışma grubu sivil toplum örgütlerinin yoğun bir şekilde katılım gösterdiği on müzakere turundan oluşan iki yıllık süreç sonunda kaleme alınan taslak sözleşmeyi oluşturmuştur. Başlarda Avrupa Komisyonu bu sözleşmenin görüşmelerine gözlemci olarak katılmıştır. Ancak daha sonra Komisyon Topluluk adına, bir taraf sıfatıyla görüşmelere katılmaya devam etmiştir.

Aarhus Sözleşmesi 3 ay sonra Danimarka'nın Aarhus şehrinde toplanan Dördüncü Bakanlar Konferansında kabul edilmiştir. Söz konusu konferansta, çok sayıda katılımcının yanı sıra ülkemiz de temsil edilmiştir.

39 devlet ve Avrupa Topluluğu tarafından imzalanan Aarhus Sözleşmesi imzacıların onda altısının onay araçlarını BM Genel Sekreterliği'ne tevdi etmesine müteakiben 30 Ekim 2001'de, yani bir uluslararası yasal araç için hızlı sayılabilecek bir süre içerisinde yürürlüğe girmiştir.

1.3 Yargıya Erişim İlkesinin Anayasa Açısından Değerlendirilmesi

Yargıya Erişim İlkesine ilişkin 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında düzenleme olduğu görülmektedir.

1924 Anayasası incelendiğinde yargıya erişime dair 59. maddesinde “Herkes mahkeme önünde haklarını korumak için gerekli gördüğü yasal aracı kullanmakta serbesttir” hükmünün yer aldığı görülmektedir. 1961 Anayasası incelendiğinde ise; Yargıya erişim konusunun 10'uncu maddede Temel Hakların Niteliği ve Korunması başlığı altında incelendiği görülmektedir (İzgi ve Gören, 2002).

1961 Anayasasından daha ayrıntılı olarak düzenlenen 1982 Anayasasında ise; Yargıya Erişim hakkı madde 2, 5, 9, 10, 37, 138 ve 141/4 da daha dolaylı düzenlenmiş olmakla birlikte madde 36'da “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip” olduğu belirtilirken, mahkemelerin görev ve yetkileri içindeki davalara bakmaktan kaçınamayacakları da hüküm altına alınmış olup yargıya erişim kavramı doğrudan açıklanmıştır.

Türkiye'de 1961 anayasası ile yaygınlaşan yürütmenin yargısal denetimi, çevresel hakları anayasal kazanımlar olarak koruma altına alan 1982 anayasası ile daha geniş bir içerik kazanmıştır (Dinç, 2008).

Yargıya erişimin ayrılmaz bir parçası olan ve kaynağını Anayasamızın 36'ncı maddesinden alan diğer bir kavram ise hukuki dinlenilme hakkıdır. Hukuki dinlenilme hakkı, Yargılamayla hukuki durumu etkilenecek kişilerin, yargılamanın bir süjesi olarak, yargılama konusunda bilgi edinmelerini, açıklamada bulunmalarını, yargılamaya etki edebilmelerini ve yargı mercilerinin bunları dikkate alıp değerlendirerek, gerekçeli şekilde karar vermesini sağlayan sürpriz kararlar karşılığının önüne geçen bir temel hak ve yargılama ilkesidir (Gören, 2015).

Aynı şekilde Anayasanın 141. maddesine baktığımızda, mahkemelerdeki duruşmaların herkese açık olduğu belirtilerek yargıya erişim hakkı düzenlenmiştir (Kolcuoğlu, 2006).

1982 Anayasası incelendiğinde; Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal eden herkesin, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahip olduğu görülmektedir.

2001 yılı değişiklikleri sırasında “Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.” Hükmünün madde metni içerisinde alınması oldukça dikkat çekicidir (Ekici, 2004).

1.4. Yargıya Erişim İlkesinin Türk Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi

Türk Mevzuatında çevresel konularda yargıya erişimi kolaylaştıran doğrudan bir düzenleme yer almamakla birlikte genel konulara dair yargıya erişimi düzenleyen kanunlardan yararlanılmaktadır. Söz konusu kanunlar irdelendiğinde 5271 (Ceza Muhakemesi Hukuku Kanunu), 6100 (Hukuk Muhakemesi Kanunu), 6098 (Türk Borçlar Kanunu), 2872 (Çevre Kanunu), 492 (Harçlar Kanunu), 5726 (Tanık Koruma Kanunu), 2797 (Yargıtay Kanunu), 5237 (Türk Ceza Kanunu), 4721 (Türk Medeni Kanunu), 6831 (Orman Kanunu), 2575 (Danıştay Kanunu) sayılı Kanunlarda hükümler yer almaktadır. Çalışmamızda, Çevre kanununda yer alan hükümler ve yaklaşımlar aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır.

Özel nitelikteki Çevre Yasa'sının yürürlükte bulunması, İdare Mahkemeleri ve Danıştay'ın 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nu katılımcılığa açık bir yorumla değerlendirmeleri, halkın çevreye yönelik duyarlılığını öne çıkaran bir hukukun gelişmesini sağlamıştır (Elvan, 2015).

Çevre Kanunumuz, çevre politikalarının oluşmasına katılım hakkının esas olduğunu ve Bakanlık ile yerel yönetimlerin, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlü kıldıklarını açıkça belirtmiştir (Güneş ve Aydın, 2004).

Çevre Kanunu'nun 1. maddesinde belirtildiği üzere, herkesin, ortak varlığı olan çevrenin korunmasında menfaatinin bulunduğu hareketle, kirilenmeden zarar gören kişiler gibi, haberdar olanlarında idareye başvurabilmeleri ise, doktrinde, is yükünü arttıracığı gibi eleştirilere konu edilmekte ise de, katıldığımız görüşe göre, çevrenin korunması söz konusu olduğunda, hukuki yarar kavramının, geniş yorumlanması, kanunun amacına uygun düşmektedir (Topçuoğlu, 1998).

Çevre Kanununun "Bilgi Edinme ve Başvuru hakkı" başlıklı 30. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes, ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir*". Çevre Kanununda ilgili mercilere başvurma hakkı sadece zarar görenlere değil, çevresel zarardan haberdar olan herkese tanınmıştır (Güneş ve Aydın, 2004). Ayrıca çevre hakkı çevresel zararın önlenmesi kadar çevresel zarar oluştuğunda buna neden olan kişilerin cezalandırılması için gerekli önlemlerin alınması yükümlülüğünü de öngörmektedir (Kaboğlu, 1991)

Buna göre çevresel konularda, herhangi bir menfaat ve hak ihlali koşulu aranmadan herkes ilgili mercilere başvurma hakkına sahiptir. Madde metninde yer verilen, zarar gören veya haberdar olan herkesin, "ilgili mercilere başvurusu" deyiimi, idari makamlara başvurma anlamında kullanılmış olup, genel hükümlere göre adli yargıda dava açma olanağı kastedilmemektedir. Böyle bir durumda, zarar gören veya zarardan haberdar olan herkesin, kirletene, çevreye verdiği zararı gidermesi için tazminat davası açmakta aktüel ve kişisel bir hukuki yararı bulunmadığı kabul edilmektedir.

Çevre Kanunu'nun 30. maddesinde yer alan düzenleme çerçevesinde, ilgili mercilere yapılan başvurular, idare hukuku çerçevesinde, idari makamlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İdari Yargılama Usulü Kanununun 10'uncu maddesine göre; İlgililer, haklarında idari davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılabilmesi için idari makamlara başvurabilecekleri düzenlenirken, başvurunun yapılmasından altmış gün içinde cevap gelmemesi halinde, isteğin

reddedilmiş sayılacağı ve bu süre sonunda da, ilgililerin idari mahkemelerde dava açabilecekleri belirtilmiştir.

Ayrıca, mevcut düzenlemelerin, çevreyi kirleten faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınması veya faaliyetin durdurulması bakımından, çevre dernekleri tarafından açılacak birlik davalarına olanak verdiği şeklinde yorumlanması gerektiği de savunulmaktadır (Güneş, 2010). Bu, yargıya erişim anlamında oldukça geniş kabul edilebilecek ve çevre lehine yorumlanacak uygulamadır.

Aarhus Sözleşmesi'nin yargısal başvuru ile ilgili Türk hukukunda yer alan düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, Türk hukukundaki mevcut durumun Aarhus Sözleşmesi'ne denk olduğu sonucuna varılmaktadır (Turgut, 2012)

2. MATERYAL VE METOD

Çalışmada bulgular değerlendirilirken, bir sivil toplum kuruluşu olan ve kısaca bireysel erişim (The Access Initiative-TAI) olarak adlandırılan grubun belirlemiş olduğu anket ve bu yöntemden önceden belirlenen paydaşların cevapları üzerine kurulmuş olan TAI Metodu soruları kullanılmıştır.

Soruların cevaplarında Çizelge 4.'de belirtilen Puanlama Yöntemi kullanılmış olup elde edilen veriler grafik ile görsel olarak ifade edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular SWOT Analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

TAI, çevresel demokrasi kapsamında çevresel konularda bilgiye erişim, yargıya erişim ve halkın katılımı üzerinde faaliyet gösteren 1999 yılında kurulmuş olup, 150'nin üzerinde sivil toplum kuruluşu ile ortak çalışan bir oluşumdur. TAI metodu günümüzde 30'un üzerinde ülke tarafından kullanılmaktadır (Elvan, 2015).

TAI metodu ülkelerin çevresel demokrasilerini değerlendirmek için seçilmiş davalara sorular üzerinden uygulanmasıdır. Çıkan sonuçlar ise, *bilgiye erişim*, *halkın katılımı* ve *yargıya erişim* olarak üç kategoride değerlendirilmektedir. Her bir kategori ise *hukuk*, *girişim* ve *etkililik* başlıkları altında yorumlanmaktadır.

Hukuk, çevresel konularda yargıya erişim konusunun Türk mevzuatı açısından değerlendirmesi, Girişim ise bu konuda Türkiye'de gösterilen çabalar ve bunun uygulamaya yansımaları sonuçlarını ifade etmektedir. Etkililik kategorisi ise yargıya erişim hakkının ulaşılma derecesi ve etkililiğini ifade etmektedir.

Hukuk başlığı altında aşağıdaki çizelge 1'de gösterilen 7 soru ile değerlendirme yapılmış olup sorular 10 adet hâkim, 10 adet savcı ve 10 adet avukat olmak üzere toplam 30 kişiye yöneltilmiştir. Bu sorularla konunun Türk mevzuatı açısından yasal çerçevesinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Çizelge 1. Hukuk Soruları

Hukuk	Puan
1. Mevzuat ne dereceye kadar bir kararın yayımlanması ve seçilen konunun öğrenilmesi için ne dereceye kadar bir forumu zorunlu kılmaktadır?	3
2. Mevzuat ne dereceye kadar bir tarafa kararı değiştirme gücü olan bir bağımsız kuruma temyiz hakkı vermektedir?	4

3.	Mevzuat, yargıya erişim bakımından seçilen forumun üyelerinin kapasitelerinin geliştirilmesini ne dereceye kadar zorlamaktadır?	4
4.	Mevzuat, çevre bakımından seçilen forumun üyelerinin kapasitelerinin geliştirilmesini ne dereceye kadar zorlamaktadır?	3
5.	Mevzuat tazminat ve iyileştirmeye ulaşılması için gerekli altyapının sağlanması konusunda seçilen hakem heyetini ne derece zorunlu kılmaktadır?	1
6.	Mevzuat, seçilen forumun (katılım usulünün) nasıl kullanılacağı hakkında eğitim, rehberlik, teknik yardım sunmaya ne dereceye kadar hükümeti zorlamaktadır?	2
7.	Mevzuat, forum kararlarının mantıklı bir zaman dilimi içinde verilmesini ne açıklıkla belirliyor?	3

Girişim başlığı altında ise Çizelge 2’de belirtilen 19 soru ile değerlendirme yapılmış olup Türkiye’de gösterilen çabalar ve bunun uygulamaya yansımaları sorgulanmaktadır. Bu aşamada adli ve idari olmak üzere rastgele seçilen toplam 30 dava örneği incelenmiştir. Adli yargı kapsamında, tapu iptal ve kadastro tespitine itiraz konularına dair 15 adet yargı yolu tamamlanmış ve kesinleşmiş hukuk davası ve çeşitli orman suçlarına ilişkin 15 adet ceza davası incelenmiştir. İdari yargı kapsamında yargı yolu tamamlanmış ve kesinleşmiş 15 adet idari dava örneği incelenmiştir. İlgili dava örneklerinde verilen puanların ortalaması alınarak Çizelge’2’de belirtilen puanlar oluşturulmuştur.

Çizelge 2. Girişim Soruları

	Girişim	Puan
1	Seçilen dava tipleri ile ilgili olarak yeterli kapasiteye sahip bir forum var mıdır?	3
2	Forumun tarafsızlığını ve bağımsızlığını sağlamak için resmi bir politika, düzenleme veya standartlar ne kadar güçlüdür?	4
3	Forum tarafından dinlenen davanın türü ve sürecine ilişkin bilgi ne dereceye kadar kamunun erişimine açıktır?	2
4	Seçilen dava tiplerinde tazminat, çözüm sağlayabilmek için, kamu tarafından karşılanan bağımsız bir kişiye ulaşmak ne dereceye kadar mümkündür?	3
5	Seçilen davalarda tarafsız ve bağımsız bir forum var mıydı?	4
6	Seçilen davada ulaşılan bilgi ve maddi delillere ilişkin bilgilere taraflar ne dereceye kadar ulaşabildiler?	4
7	Seçilen davalarda, süreç halka ne kadar açıktı, şeffaftı?	4
8	Seçilen davalar ile ilişkili olarak, forum ne dereceye kadar teknik ve bilimsel veriyi de kapsayan tüm uygun kanun ve maddi delilleri dikkate almış mıdır?	4
9	Forum seçilen davalardaki tüm taraflar için dava açma masraflarını ne dereceye kadar düşük tuttu?	1
10	Seçilen davalarda, Forumun daha fazla paydaşa ulaşabilmek için çabaları ne dereceye kadar planlı ve geniş kapsamlıydı?	2
11	Seçilen davalarda, paydaşların etkin biçimde dava açmasını engellemek için tehdit, gözdağı vs. oldu mu?	4
12	Seçilen davalarda forum tarafından, dava hakkı geniş yorumlandı mı?	2
13	Dava süreci, ne kadar açık bir zaman çizelgesine sahipti ve taraflara yeterli bilgilendirme yapılmak suretiyle makul bir harekete geçme zamanı sağlandı mı?	4
14	Forum, davaların değerlendirilmesi ve karara varılmasında gecikmeleri ne dereceye kadar azalttı?	2

15	Seçilen konuya bakacak mahkemenin seçimi ne derece mümkün idi?	1
16	Forum, konuyla ilgili bilgiyi halka sağlayan ve dava açmayı isteyenlere cevap verme konusunda açıkça yetkilendirilmiş bir personele sahip midir?	4
17	Forumun yargı faaliyetlerini sürdürmesi için, hükümetin ayırdığı bütçe ne kadar yeterlidir?	3
18	Forumun nasıl uygulanacağını açıklayan kamu kılavuzları veya rehberleri ne kadar açık ve kolay erişilebilir durumdadır?	4
19	Son 3 yılda, forumun nasıl uygulanacağına yönelik olarak halkın kapasitesini geliştirme yolunda düzenli aktiviteler yürütüldü mü?	1

Etkililik başlığı altında ise aşağıdaki çizelge belirtilen 7 soru ile değerlendirme yapılmış olup bu başlık altında Türkiye’de gösterilen çabaların nihai sonucu, halkın katılımı, bilgiye erişim ve yargıya erişim hakkının ulaşılma derecesi ve etkililiği sorgulanmaktadır.

Çizelge 3. Etkililik Soruları

	Etkililik	Puan
1	Seçilen davalarda, forumun kararı nasıl uygulandı?	4
2	Forumun kararı, davaların taraflarından herhangi birisinin davranışlarında değişikliğe yol açtı mı?	1
3	Seçilen davalarda forumun kararı, katılımı veya erişimi geliştirmek veya çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak veya önleme tedbirlerinin alınmasına ne dereceye kadar yol açtı?	1
4	Seçilen davalarda, forumun üyeleri ve personeli, yargıya erişim konusundaki sorumlulukları konusunda ne kadar başarılıydılar?	3
5	Seçilen davalarda, paydaşlar forumu etkili olarak kullanmak için ne derece yeterli bilgi ve beceriye sahiptiler?	3
6	Seçilen davalarda, medya katılımı yargıya erişimi ne derece kolaylaştırdı?	4
7	Seçilen davalarda, STK katılımı yargıya erişimi ne derece kolaylaştırdı?	4

Metotta her sorunun cevaplanmasında kullanılacak kaynaklar ayrıca belirlenmiştir. Soruların cevapları ise, “çok iyi”, “iyi”, “orta” ve “kötü” olmak üzere çok iyiden kötüye doğru tanımlanmıştır. Grafiklerin oluşturulmasında çizelge 3’de gösterildiği şekilde tanımlar puanlandırılmıştır.

Çizelge 4. Değerlendirme Çizelgesi

Tür	Puan	Tanım
Çok İyi	4	Tam olarak yeterli ya da etkin
İyi	3	Yeterli derecede etkindir
Orta	2	Kısıtlı ya da çok açık değil
Kötü	1	Etkisiz ya da yetersiz

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

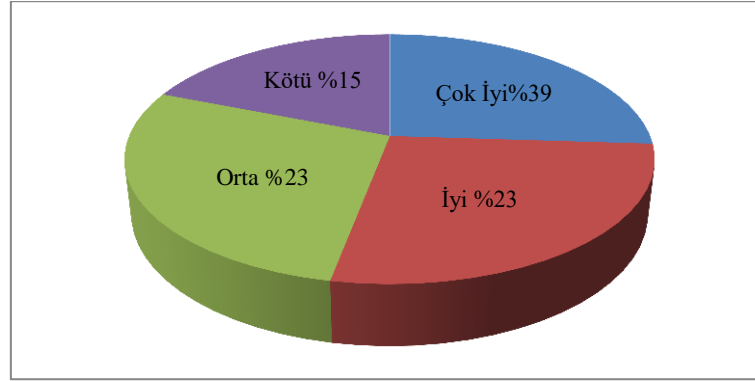
Çalışmada Türk ormancılığında yargısal başvuru konusunu ele almak için hukuk başlığı altında mevzuat değerlendirmesi yapılmış ve girişim ve etkililik başlığı altında ise adli ve idari yargı açısından rastgele seçilen örnek davalar incelenmiş olup olayları değerlendirmede TAI metodu soruları uygulanarak, anket ve paydaşlar belirlenmiştir.

3.1. Yargıya Erişim İlkesinin Hukuk Başlığı Altında Değerlendirilmesi

Hukuk başlığı altında değerlendirme yaptığımızda başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olmak üzere çalışmanın genel kısımlarında sözü edilen kanunların incelenmesi şeklinde yapılmıştır.

Şekil 1'deki grafikten de anlaşılacağı gibi inceleme sonucunda; yargıya erişim konusunda hukuki düzenlemelerin yeterli olduğu görülmekte olup bazı eksiklikler söz konusudur. Özellikle menfaati ihlal edilen herkesin yargıya başvurma hakkının olması, devlet idaresinin her türlü kararının yargıya açık olması, yargı bağımsızlığının anayasa ile güvence altına alınmış olması ve tarafların zararlarını tazmin talebinde bulunabilmeleri konularında yeterli bir görüntü çizmektedir.

Başta ormancılık olmak üzere çevresel konularda ücretsiz avukat desteğinin sunulmaması, kamuoyunu ilgilendiren dava süreçlerinin resmi kanallarla duyurulmaması ve kamuoyunu ilgilendiren konularda mahkeme kararlarına ulaşılmasında yaşanan sıkıntılar açısından hukukun yetersiz olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Hukuk

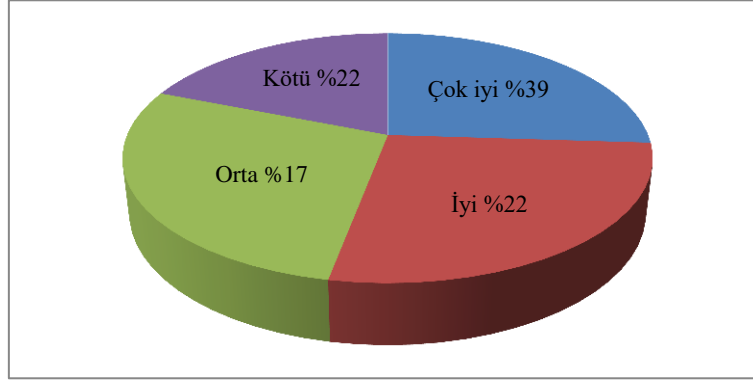
3.2. Yargıya Erişim İlkesinin Girişim Başlığı Altında Değerlendirilmesi

Türkiye'de gösterilen çabalar değerlendirilmiş olup genel olarak olumlu bir tablo ortaya çıkmasına rağmen yetersiz kaldığı noktalar da bulunmaktadır.

Aşağıda sunulan şekil 2'de gösterilen grafik yorumlandığında, girişimin yeterli olduğu noktaların kısaca şunlar olduğu görülmüştür. Hâkimlere hiçbir kurum ve kişi emir ve talimat vermemektedir. Bu durum anayasal güvence altındadır. Davalar, uygun yargı yolu içerisinde görevli ve yetkili mahkemelerde açılmaktadır. Hâkimler uzmanlık gerektiren konularda bilirkişiye başvurmaktadırlar. Davalarda maddi deliller bilimsel görüş ve araştırmalarla değerlendirilmektedir. Savunmalar için yeterli süreler verilmektedir. Davalar açıldıktan sonra mahkeme tarafından açık bir takvime bağlanmamakla birlikte bir sonraki duruşma günü ilan edilmektedir. Temyiz aşamasında orman ve çevre konusunda uzmanlaşmış mahkemeler bulunmaktadır. Mahkemeler çalışmalarında yeterli düzeyde kabul edilebilecek araç gereç ve malzemelere sahiptir ancak iyileştirme yapılmalıdır.

Girişim konusunda yetersiz olarak yorumlanan konular ise; öncelikle ormancılık konularında uzmanlaşmış yerel mahkemeler kurulmamıştır. Bu konularda açılan davalar dava harcından

muaf tutulamamıştır. Yazılı usul ile yapılan yargılamalarda aleniyet ilkesi tam olarak sağlanamamaktadır. Sade vatandaşlar toplumu ilgilendiren davaların temyiz ve yerel mahkeme kararlarına internet ortamında kolayca ulaşamamaktadır. Adliyelerde ön büro ve danışma masaları pilot uygulama alanlarının dışında çok yetersizdir. Yargısal başvuru konusunda herkesin ulaşabileceği temel ilkelerin kamu tarafından toplumun bilgisine sunulmamış olması da yine bir başka eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 2. Girişim

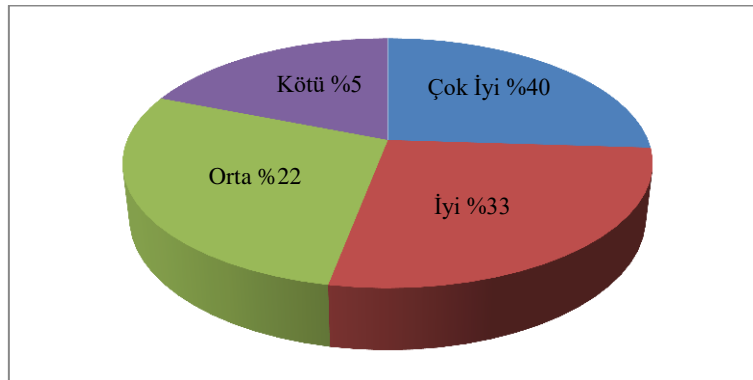
3.3. Yargıya Erişim İlkesinin Etkililik Başlığı Altında Değerlendirilmesi

Etkililik değerlendirmesi ise rastgele seçilen örnek davalar kapsamında yapılmıştır. TAI Metodunun yargısal başvuru konusundaki örnek davalarda kullanılması sonucunda elde edilen veriler yargısal başvuru hakkının Türkiye'deki durumunu ortaya koyması açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

257

Söz konusu şekil 3'de gösterilen grafik yorumlandığında; mahkeme kararlarına her kurumun ve kişinin uymak zorunda olması, mahkemelerin yargısal başvuruya dair genel mevzuatı aynen uygulaması, tarafların kendilerini mahkeme önünde kanunların öngördüğü ölçüde savunmaları, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin tatmin edici olması yazılı ve görsel basının örnek davalarda önemli bir etkinliğinin olması ve kamuoyunu bilgilendirmesi olumlu sonuçlar olarak değerlendirilmiştir.

Ancak yargısal başvuru konusunda çabaların yeterli olmasına rağmen kazanımlar açısından etkisizlikler de mevcuttur. Süreç boyunca özellikle hukuk davalarında yürütmeyi durdurma ve iptal kararları alınmasına rağmen, yargısal sürecin açıklıklarından faydalanılarak idarenin faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir.

Şekil 3. Etkililik

3.4 Swot Analizi

Bir ülkenin, bölgenin veya kurumun iç ve dış çevre analizini içeren stratejik bir yönetim tekniği olan SWOT analizi sistematik bir düşüncenin ve analize konu olan faktörlerin geniş çaplı araştırılmasını zorunlu kılmaktadır (Aktan, 1999).

İlk olarak 70'li yıllarda iş yönetimi amacıyla kullanılmaya başlanan SWOT Analizi ileriki yıllarda farklı uygulama alanları için de bir analiz ve planlama aracı olarak ele alınmıştır. İngilizce literatürde SWOT, üstünlükler, zayıf yanlar, fırsatlar ve tehditler kelimelerinin baş harflerini içeren bir kısaltmadır. Temelde mevcut yapılara ait bu dört faktörün (parametrenin) irdelenerek analiz edilmesi ilkesine sahip olan bu yöntemle, hem niceliksel hem de niteliksel özelliklere ilişkin analizler yapılabilmekte ve yapılan analizler sonucunda oluşturulan SWOT matrisinin irdelenmesi ile de mevcut programa ilişkin bir görüş oluşturulabilmektedir (Uçar ve Doğru, 2005).

Aarhus Sözleşmesinin temel ilkeleri olan bilgiye erişim, halkın katılımı ve yargısal başvuru kavramlarının hem iç faktörlerden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönlerinin analizini hem de dış çevresel durumların oluşturduğu tehdit ve fırsatların analizi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada Aarhus Sözleşmesinin temel ilkelerin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri, yukarıda açıklanan ormancılık uygulamalarının TAI metodu değerlendirme sonuçlarına dayanmaktadır.

Çizelge 4. SWOT Analizi

Güçlü Yönler

- Diğer konularda olduğu gibi çevresel konularda da menfaati ihlal edilen herkesin meşru yasal yolları kullanarak yargı merci önünde hakkını araması
- Diğer alanlarda olduğu gibi çevresel konularda da idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olması
- Çevre kanunu kapsamında, çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkesin ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını istemesi
- Mahkemelerin bağımsızlığı ve hiçbir merciden emir ve talimat almayacağını Anayasal güvence altında olması
- Davalarda uzman ve bilimsel görüşlere başvurulması
- Önemli çevre konularında davayı takip ve duyuru konusunda medyanın etkinliğinin bulunması
- Mahkemelerin genellikle çevreyi ve doğayı koruyan kararlar vermesi

Zayıf Yönler

- Çevre kanunu kapsamında çevrenin kirletilmesine karşı herkes için dava açma hakkı tanınması ancak bu hakkın diğer doğal kaynakları ilgilendiren kanunlarda tanınmaması (Ör. Orman Kanunu). Sadece hakkı ihlal edilenlerin dava açabilmesi
- Temyiz başvuru sürelerinin kısa olması
- Adalete erişim ile ilgili hâkim ve savcıların kapasite artırımları için yeterli düzenlemenin olmaması
- Hâkim ve savcılara yönelik çevre konusunda kapasite artırımı için yeterli düzenlemenin olmaması
- Çevre konusunda uzmanlaşmış yerel mahkemelerin bulunmaması
- Davaların süreç ve gelişiminin resmi kanallardan topluma yeterince açık olmaması
- Baroların çevre davaları için ücretsiz avukat desteği vermemesi
- Dava açma ve takip etme konusunda devletin basit anlaşılır ve herkesin rahatlıkla ulaşabileceği kılavuzlar yayınlamaması

- Savunmalar için yeterli sürelerin verilmesi
- İdari mahkemelerin çevre davalarında kesin kararlarından önce faaliyetleri tedbir amacıyla durdurabilmesi
- Sivil Toplum Kuruluşları ve meslek odalarının çevre konusunda çok duyarlı ve etkin hale gelmesi
- Çevre ve yargıya başvuru bilinci yerleşmediğinden bireysel dava açmakta çekincelerin olması
- Engelliler ve dezavantajlılar için adalete erişim konusunda destek hizmetlerinin bulunmaması

Fırsatlar

- Çevre konusunda medyanın doğru ve tarafsız bilgilendirme yapması
- İnternet medyasının çevre davalarında daha etkin ve doğru kullanılması ve çevre örgütlerinin bu konuya önem vermesi
- Çevre davalarından dava harcı alınmaması
- Baroların çevre koruma davaları için çevre örgütlerine ücretsiz uzmanlaşmış avukat desteği vermesi
- Adliyelerde adalete erişimi kolaylaştırmak için ön büro ve danışma masaları kurulması
- Çevrenin korunmasına dair temyiz mahkemelerinde çevre lehine içtihadı birleştirme kararlarının artması
- Çevreye duyarlı birey ve örgütlerin çevresel konularda adalete erişimlerini kolaylaştırmak için üniversitelerde sertifika programları açılması, toplumun çevreye olan ilgisinin desteklenmesi
- Çevre koruma örgütlerinin kurulmasının devlet tarafından desteklenmesi, bu derneklere maddi destek sağlanarak merkez kurmaları ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması
- Öğrencilerin başta çevre koruma örgütleri olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katılması ve bilinçlenmelerinin bir devlet politikası olması
- Engellilerin ve dezavantajlıların adalete erişiminin kolaylaştırılması konusunda mevzuat değişikliği yapılması

Tehditler

- Çevre konusunda uzmanlaşmış mahkemelerin olmaması ve hatalı mahkeme kararlarının doğada geri dönüşü olmayan tahribatlara neden olması
- Mahkemelerin çevre davalarında tedbir amacıyla derhal faaliyeti durdurma kararı vermemesi davalarda idarenin faaliyete devam etmesi ve geri dönüşü olmayan tahribatlara neden olması
- Sivil Toplum kuruluşlarının yeterli yasal destek almaması ve yargıya başvuru aşamasında yetersiz kalması, hak düşürücü süreler ya da eksik savunma neticesinde davaların kaybedilebilmesi
- Sivil Toplum Kuruluşları ve meslek odalarının, kamu gücü tarafından baskı altına alınarak etkisiz davranmaya yönlendirilmesi
- İktidarın meclisteki çoğunluğunu kullanarak mevzuat değişiklikleri ile sivil toplum kuruluşlarının çevresel konularda yasal yollara başvuru yollarını kapatması
- Medyanın çevre konusunda olumsuz ve taraflı haberler yapması toplumu yanlış bilgilendirmesi
- Uzman olmayan kişilerin görsel ve yazılı basında çevre davaları hakkında açıklamalar yapması kamuoyunu yanlış yönlendirmesi
- İnternet medyasında çok fazla bilgi kirliliği bulunması

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonunda sağlıklı bir sonuca varabilmek adına, yargıya erişim konusundaki durum SWOT analizi ile özetlenmiştir. Çalışmada ortaya konulan güçsüzlükler ve tehditlerin giderilmesi, yargıya erişim hakkının güvenceye alınması için gereklidir.

Türkiye'de ormancılıkta yargıya erişime dair genel olarak olumlu bir tablo çıkmasına rağmen çalışma içinde ve SWOT analizinde de yapılan değerlendirmeler neticesinde tespit edilen yetersizliklere dair öneriler aşağıda sunulmuştur.

Ormancılık konusunda idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır ve bağımsız mahkemeler önünde herkes hak arama özgürlüğüne sahiptir. Davalarda ormancılık konularında uzman görüşlerine başvurulmakta ve bu konuda bilirkişi sıfatı ile görüş bildiren uzmanların kararlara etkisi önemli ölçüde olmaktadır. Mahkemeler ağırlıklı olarak ormanların zarar görmemesi lehine kararlar vermekte ve orman suçları açısından şedit cezaları uygulamaktadırlar. İdari yargıda özellikle yürütmeyi durdurma kararlarının verilmemesi doğa tahribatının geriye dönülmez bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmakta bu nedenle Vergi Mahkemelerinde olduğu gibi çevre ve orman davalarında dava açıldığı andan itibaren yürütmeyi durdurma kararları verilmelidir.

Orman tahriplerine karşı herkesin davalarda taraf ehliyeti olmalıdır. Bunun için mağduriyet şartı aranmamalıdır. Çünkü kamusal menfaati düşünüldüğünde günümüze ve gelecek kuşaklara etki eden orman varlığının korunması için her türlü kolaylaştırıcılık sağlanmalıdır. Baroların orman ve çevre davalarında ücretsiz avukat desteği vermesi bu konuda faaliyet gösteren kişi ve kurumları cesaretlendireceği gibi, ormanların gelişimine karşı olumsuz kararlar alma eğiliminde olacaklar için de her zaman bir tehdit olacaktır.

Orman davaları için Yargıtay'da uzman bir mahkeme bulunmakta iken yerel mahkemeler açısından uzmanlaşmaya gidilmemesi önemli bir eksikliklerdir. Bu konuda henüz bir çalışma da bulunmamaktadır.

Gerek medya gerekse STK'lar çevre ve orman konusunda kendilerini geliştirmekte ve olumlu açıdan bir baskı mekanizması yaratmaktadırlar. Karar alıcılar tarafından her zaman bir tepkinin ortaya çıkması olgusu beraberinde otokontrolü getirmektedir. Bir diğer sonuç ise engelliler ve dezavantajlıların yargıya erişimini kolaylaştırıcı yöntemlerin ciddi olarak hayata geçirilmesidir.

KAYNAKÇA

- Aktan C., C., 1999. Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi, Türkiye Genç İş Adamları Derneği Yayınları, İstanbul.
- Beyhan, E., 2008. Sürdürülebilir Kalkınma-Çevre ve Yerel Yönetimler, Yerel Siyaset Aylık Bilimsel Siyasi Dergisi, 35: 12-17.
- Coşkun, A.A., 2002. Aarhus Sözleşmesinin İdare Hukuku Açısından İrdelenmesi. İnsan Hakları Yıllığı Dergisi, s. 23-24.
- Demirkol, S., 2013. Kamu Yönetiminde Bir İlk: Çed Raporu Uygulaması İle İşlem Üretme Sürecine Halkın Katılımının Sağlanması. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 22-24.
- Dinç, G., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Çevre ve İnsan, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Ankara 2008.
- Ekici, Ş., 2004, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Üzerine, Güncel Hukuk Dergisi, (18)

- Elvan, O. D., Türker, Y. O., 2015. Access to justice in environmental matters in Turkey: A case study from the ancient city of Allianoi, *International Journal of Law, Crime and Justice*, 43(4), 424-438.
- Emrealp, S., 2005. Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler. *Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı, İstanbul.*
- Ertürk, H., 2009. Çevre bilimleri. Ekin Yayınevi, İstanbul.
- Gönüllü, G., 2014. Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar. *İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 32, (31-52)*
- Gören, Z., 2015. Anayasa Hukuku. Yetkin Yayınları, İstanbul.
- Güneş, Y., Coşkun, A. A., 2004. Çevre Hukuku. Kazancı Yayınevi, İstanbul.
- Güneş, Y., Coşkun, A.A., Elvan, O.D., 2011. The Access Initiative In Turkey. İstanbul.
- Güneş, M. A., 2010. Aarhus Sözleşmesi Üzerine Bir İnceleme, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14: 300-333.
- Güldoğan, E., 2007. Çevrenin Korunması için vatandaşın güçlendirilmesi: Aarhus Sözleşmesi, Avrupa Birliği Uygulamaları ve Türkiye. *Ulusal Çevre Sempozyumu, 18-21 Nisan 2007, Mersin Üniversitesi, Mersin.*
- İzgi, Ö., Gören, Z., 2002. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, TBMM Basımevi, Ankara.
- Kaboğlu, İ., 1992. Çevre Hakkı. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kaboğlu, İ., 1991. Dayanışma Hakları’nın Hukuksal Değeri (Soyut Talepler mi, İnsan Hakları mı?)”, *İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 13 (1991), Sayı: 1, (s. 37-48)*
- Keleş, R., Ertan, B., 2002. Çevre hukukuna giriş. İmge Kitabevi, Ankara.
- Uçar, D., Doğru, A. Ö., 2005. CBS Projelerinin Stratejik Planlaması ve Swot Analizinin Yeri. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita ve Bilimsel Teknik Kurultayı, 28 Mart-1Nisan 2015, Ankara.
- Kolcuoğlu, K., 2006. Adalet Erişim Uluslararası Sempozyum Notları, İstanbul Barosu Yayınları, s. 9-12.
- Özdek, Y., 1993. İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdare Enstitüsü Dergisi*, 73: 36-40.
- Özer, K., D., 2009. “Uluslararası Çevre Koruma Sözleşmeleri”,
- Topçuoğlu, M., 1998. Çevre Hakkı ve Yargı, *Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, s. 78-86.*
- Turgut, N., 2012. Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınları, Ankara.
- Yancı, N., 2004. Çevresel Bilgilenme Hakkı (yayınlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yancı Özalp, N., *Çevresel Haklara İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Yaklaşımı, Anayasa Hukuku Dergisi, C. 2, S. 3, s. 53 – 93.*